

Savunma Hakkına İlişkin İki Soru: Savunma Hakkı Kutsal mıdır? Duruşma Salonunda Müdafî ve Sanık Yan Yana Oturabilir mi?

Metin Feyzioğlu*

I. SAVUNMA HAKKI KUTSAL MIDIR?

Savunma hakkına içi boş bir kutsallık atfetmek bugüne kadar savunma hakkının benimsenmesinde etkili olamamıştır. Savunma hakkı kutsal değildir. Savunma hakkı, mahkemelerin varlık sebebidir.

Savunma, sırf savunma hakkı kullanılmış olmak için yapılmaz.

Savunma yapılması, ceza muhakemesinin amacına ulaşması için olmazsa olmaz bir zorunluluktur.

Yargılama makamının görevi, iddia ve savunmayı değerlendirerek sonuca ulaşmaktır. Savunma makamı olmazsa, yargılama makamına da ihtiyaç olmaz. Aksine bir anlayış benimsenir ise, iddia edenin aynı zamanda hüküm de vermesi kabul edilmek suretiyle uyumsuzluğun kolayca ve istenildiği gibi çözülmesi sağlanabilir! Ancak savunma hakkı ihlal edilirse, ceza muhakemesi amacına ulaşamaz. Yani ceza muhakemesi, hukuk devleti idealine, insan haklarına sırt çevirir, insanlığın maddi sorunu ve hukuki sorunu mümkün olabilecek en sağlıklı şekilde çözmek için binlerce yılın birikimiyle geliştirdiği duruşma cihazı içi boşaltılmış, anlamsız kılınmış bir ritüele dönüştürülür.

Hakimlerin içselleştirmesi, benimsemesi, daha da ötesi kendi varlık sebepleri olarak kabullenmesi gereken, savunma hakkının bütün gerekleri yerine getirilmeden ceza muhakemesinde maddi ve hukuki sorunun sağlıklı bir şekilde çözülemeyeceğidir.

Savunma hakkının kutsallığı söylemi, savunmayı, ceza muhakemesinin birbirine eşit üç makamından biri olarak benimsetmeye maalesef yetmemiştir.

Bir tanık dinlendikten, bir belge okunduktan sonra müdafîin söz alarak değerlendirme yapması, savunma hakkının kutsallığı adma kanunen “katlanması” gereken bir vakit kaybı mıdır? Yoksa tanığı herkesle birlikte dinleyen hakimin, tanığın beyanını, iddia makamının ve müdafîin yorumları ışığında daha sağlıklı değerlendirebileceğini benimsemesi mi gerekir?

Müdafîin son savunması, savunma hakkı kutsal olduğu için fazlaca müdahale edilmeden “dinlenecek” bir kompozisyon sunumu mudur? Yoksa müdafîin son savunması, bütün deliller toplandıktan sonra sunulan ve hükme ulaşılırken yapılacak akıl yürütmede mutlaka dikkate alınması gereken bir mütalaa mıdır? Bu son savunma, iddia dediğimiz “tez”in karşısına çıkan ve hakimin “sentez” dediğimiz sağlıklı sonuca ulaşmasını sağlayacak bir “antitez” değil midir?

Sanığa son sözü veren hakim, birkaç dakikalık aradan sonra ayrıntılı ceza hesapları yaptığı hükmünü tefhim edebiliyorsa, savunma hakkının “kutsallığı”na uygun davranmış olmanın rahatlığını yaşayabilir mi? Yoksa son söz, bir zamanlar idam mahkumlarına cezaları infaz edilmeden geleneksel olarak verilen son söz / son istek değil de, hüküm verecek olan hakimi farklı bir değerlendirmeye sevk edebilecek, düşündürebilecek bir son savunma mıdır?

Hipotetik bir örnekte, iddia makamının esas hakkında mütalaasını yargılamayı yapan hakimle tartışarak hazırlaması, savunma hakkının kutsallığına mı zarar verir, yoksa hakimin, savunma makamından uzaklaşarak iddia makamına yakınlaşması anlamına mı gelir? İddia makamıyla yakınlaşan bir hakimin taraf-sızlığından söz edilebilir mi? Elbette yine hipotetik bir örnekte, müdafîlerin, savunmalarını, yargılamayı

* Prof. Dr., Ankara Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Usulü Hukuku Anabilim Dalı Başkanı

yapan hakimle tartışarak, onun görüşlerini alarak hazırlamaları hiç mümkün olabilir mi?

Savunma hakkının kutsallığına saygıda kusur edilmiş bir duruşmada, hükmün müzakeresi sırasında herkes dışarı çıkarılırken, CMK md. 227'nin açık hükmüne rağmen Cumhuriyet Savcısının hakim yanında kalması, iddia makamını ve yargılama makamını bir ve aynı yapmaz mı? İddia ve yargılama makamlarının birleştiği bir yerde, adil yargılamadan, hukuk devletinden, tarafsız mahkemelerden söz edilebilir mi?

Bir avukat, dilekçelerinin okunmadığından endişe ediyorsa, her dilekçesinin üzerine "dosyasına" şerhi düşülüp havale edilmesi onu, muhakemenin üç eşit ayaktan oluştuğu bir devlette, yani bir hukuk devletinde yaşadığına ikna etmeye yeter mi?

Savunma hakkına değer verilmezse, savunma makamının yazdıkları okunmaz, söyledikleri dinlenmez, mütalaaları değerlendirilmez, kararların gerekçeleri yazılırken görmezden gelinirse, ceza muhakemesi amacına ulaşamaz.

Dünyanın bugün medeni dediğimiz ülkelerinde savunma hakkının vazgeçilmezliğinin büyük mücadelelerle kabul ettirildiğini ifade etmeliyiz. Örneğin İngiltere'de 18. yüzyılın sonlarına, hatta 19. yüzyılın başlarına kadar, isnad olunan suç ağırlaştıkça, sanığın savunmaya o oranda ihtiyaç duymayacağı söylenmiştir. Buna gerekçe olarak da, ağır iddiaların son derece açık bir şekilde ispatlanması gerektiği ve hiçbir müdafinin, bu denli açık seçik bir duruma karşı elinden bir şey gelmeyeceği ileri sürülmüştür. Sanıklar, genellikle, en az dört Krallık temsilcisine karşı, hiçbir hukuki yardım almaksızın, aleyhlerindeki delil araçlarını önceden bilmeksizin ve kanun kitaplarına bakma imkanları almaksızın kendilerini savunmaya çalışmışlardır (WILLIAMS, Glanville : The Proof of Guilt, A Study of the English Criminal Trial, London 1963, ss. 6-7).

İngiltere'de sanıkların müdafiyeye başvurma haklarının kısıtlandığı, hatta yasaklandığı davaların başında, vatana ihanet davaları gelmiştir. İngiliz parlamenter Throckmorton'un vatana ihanet isnadıyla yargılandığı da~va, bunlara bir örnektir. Throckmorton, bir hukuki sorunu tartışabilmek için bazı kanun kitapla-

rını talep etmiştir. Ancak hakimlerin, bütün kanunları, kitaplara gerek olmaksızın ezbere bildiği ve sanık tarafından da böyle konuların gündeme getirilmesine ihtiyaç bulunmadığı söylenerek, sanığın talebi reddedilmiştir. Bunun üzerine Throckmorton, zaten pek çoğunun parlamento çalışmalarına katılmış olması sayesinde, talep ettiği kanunları ve pek çok mahkeme içtihadını ezberinden okuyarak, tartışmaya açmıştır. Jüri üyeleri sonuçta, Throckmorton'un beraetine karar vermiş, fakat bu kararlarının bedelini, kendileri cezalandırılarak ödemişlerdir (WILLIAMS, s. 7). Buna rağmen, İngiltere'de geçerli olan muhakeme sisteminin, zamanın Kıta Avrupası sistemiyle kıyaslandığında, sanıklar için çok daha güvenceli olduğu belirtilmelidir (Voltaire, Fransız muhakeme hukukunun sanığı yoketmeği amaçladığına, bu-na karşın İngiliz Muhakeme hukukunun, sanığa temel güvenceler sağladığına işaret etmiştir. WILLIAMS, s. 10; DANDO, Shigemitsu : Japanese Criminal Procedure, çev. B.J. George, Jr., USA 1965, s. 8).

İngiltere'de müdafilerin, ölüm cezası talep edilen davalarda sanıkların savunmaya başlamaları, 1760'lardan sonralara rastlar. Ancak müdafilerin jüriye hitap etmelerine bir süre daha izin verilmemiştir. 1836'da çıkarılan bir kanun ile sanıkların müdafiyeye başvurma hakları tam olarak kabul edilmiştir. Bu kanun, pek çok hakim tarafından şiddetle eleştirilmiş, hatta bunlar, istifa tehdidinde bile bulunmuşlardır. Bütün eleştirilere rağmen kanun geri alınmamış, hakimler de istifa etmemiştir (WILLIAMS, ss. 7-8).

Değerlendirme

Savunma hakkına içi boş bir kutsallık izafe ederek, işlevsiz bir saygı göstermenin yerine, savunma hakkının mahkemelerin varlık sebebi olduğunun ceza muhakemesinin bütün süjelerince benimsenmesi zamanı çoktan gelmiştir. Türk Hukukçularının ve kendi adına yargılama yetkisi kullanılan Türk Milletinin yüzlerce yıl bekleyecek vakti yoktur. Burada görev, hakimler kadar avukatlara da düşmektedir. Avukatlar da kuşkusuz, mesleki faaliyetleri sırasında üstlendikleri sorumluluğun bilincinde olmalı, bilgili ve düzeyli dilekçeler/mütalaalar/savunmalar sunmalı ve asil mesleklerine layık olmayı temel ilke olarak benimsemelidir.

II. DURUŞMA SALONUNDA MÜDAFİ VE SANIK YAN YANA OTURABİLİR Mİ?

Duruşma salonunda müdafî ve sanık yan yana oturabilir ve oturmalıdır.

Duruşma sırasında müdafî ve sanığın yan yana oturması savunma hakkının zorunlu bir koşuludur. Bunun nedeni gayet basitçe açıklanabilir:

Müdafîin savunma hakkı kapsamındaki yetkilerini nasıl kullanacağına karar verebilmesi için duruşma sırasında sanık ile sürekli irtibat halinde olması ve istişare etmesi gereklidir.

Müdafî ve sanığın birbirlerine düşüncelerini iletebilmek için konuşmaları gereklidir.

Müdafî ve sanık duruşma salonunda uzaktan birbirlerine seslenemeyeceklerine göre, yan yana oturmaları gereklidir.

Bu çerçevede müdafî örneğin bir tanığın doğru söyleyip söylemediğini, savunduğu sanıkla konuşarak değerlendirebilir ve o tanığa bir soruyu sorup sormamaya böylelikle karar verebilir. CMK md. 201 ile müdafilere, sanıklara, katılana, tanıklara, bilirkişilere ve duruşmaya çağırılmış diğer kişilere doğrudan doğruya soru sorma yetkisinin verilmesi, müdafîi duruşmada daha aktif bir süje haline getirmiştir. Müdafîin söz konusu yetkisini savunduğu sanığın menfaatine olacak şekilde kullanabilmesi için gereken bütün alt yapı hazırlanmalıdır. Bu alt yapının kapsamına, müdafî ile sanığın duruşmada yan yana oturması da girmektedir.

Ceza mahkemelerinin duruşma salonlarında, sanığın oturacağı yer kürsünün karşısında, müdafîin oturacağı yer hakimin solunda planlanmıştır. Katılan ve vekili ise, hakimin sağında yan yana oturmaktadır. Bu planlama hiçbir kanuni düzenlemeye dayanmamaktadır. Üstelik yukarıda açıklandığı üzere savunma hakkının kullanılmasını kısıtlamaktadır. Müdafî ve sanığın ayrı yerlerde oturtulması hiçbir kanuni düzenlemeye dayanmadığı gibi savunma hakkını güvence altına alan Anayasa, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, CMK ve diğer ilgili milli ve milletlerarası mevzuatın ana fikrine de aykırıdır. Üstelik katılan ve vekilinin yan yana oturtulduğu düşünüldüğünde, müdafî ve sanığı birbirinden ayıran planlamanın Anayasa md. 36'da ve AİHS md. 6'da güvencesini bulan adil yargılanma

hakkının içinde yer alan temel ilkelerden biri olan silahların eşitliği ilkesini de ihlal ettiği görülecektir.

Türkiye Barolar Birliği, İstanbul Barosunun yazısı üzerine Adalet Bakanlığına başvuruda bulunarak, Beyoğlu 3. Ağır Ceza Mahkemesindeki duruşmalarda müdafî ve sanığın yan yana oturduğunu, bu uygulamanın diğer ceza mahkemelerine de yaygınlaştırılmasını istemiştir. Bakanlık, bu başvuru üzerine, hazırlanmış olduğu cevabi yazıda (Adalet Bakanlığının 24.10.2008 gün ve B.03.0.CİG.0.00.00.05-659362-2008/1151/54462 sayılı yazısı);

Anayasa md. 36'da, AİHS md. 6'da, Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasal Haklar Milletlerarası Sözleşmesi md. 14'de müdafî ve sanığın duruşmada yan yana oturacağını yazmadığını,

CMK md. 203 uyarınca duruşmanın idaresinden mahkeme başkanı ve hakim sorumlu olduğuna göre, müdafî ve sanığın oturma düzeninden de mahkeme başkanı ve hakimin sorumlu olduğunu; mahkeme başkanının veya hakimin her somut olayda müdafî ve sanığın yan yana oturmasına izin verebileceğini veya vermeyebileceğini,

Anayasa md. 138'in getirdiği yasak karşısında yargı yetkisinin kullanılmasıyla ilgili hakim ve mahkemelere talimat verilmesinin mümkün olmadığını; ayrıca Adalet Bakanlığının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun'un 9. maddesinin (i) bendinin Bakanlığa, yalnızca yargı yetkisinin kullanımı alanına girmeyen konularda görüş bildirmek ve genelge düzenlemek yetkisini verdiğini,

Konunun ileride yapılacak mevzuat çalışmalarında değerlendirilebileceğini belirtmiştir.

Kanaatimizce Adalet Bakanlığı, bu yazısında, mahkemelere yargı yetkisinin kullanılmasıyla ilgili talimat verilemeyeceğini ifade ettiği kısım dışında hatalıdır; yanlış bir değerlendirme yapmaktadır.

Şöyle ki:

Anayasa md. 36'da, AİHS md. 6'da, Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasal Haklar Milletlerarası Sözleşmesi md. 14'de müdafî ve sanığın duruşmada yan yana oturacağını açıkça yazmadığı doğrudur. Ancak "yan yana oturamaz" da denilmemektedir. Yani bu konuda hiçbir yasak getirilmemiştir. Yukarıda da açıklandığı

üzere, yan yana oturmayan müdafî ve sanık birbirleriyle duruşma sırasında konuşamazlar. Konuşamadıklarına göre, birbirleriyle istişare ederek anlık değerlendirmeler yapamazlar. Sonuçta müdafî, savunma hakkı çerçevesinde yerine getirmesi işlemleri olması gerektiği gibi, sanığın en menfaatine olacak şekilde yerine getiremeyebilir. Şu halde, müdafî ve sanığın duruşmada yan yana oturacağına dair açık bir hükümün anılan hukuki düzenlemelerde aramak yerine, bu düzenlemelerin özüne, ana fikrine bakmak gereklidir. Bu yapıldığında, savunma hakkı açısından en doğrusunun, hatta kaçınılmaz olanın duruşmada müdafî ve sanığın yan yana oturması olduğu görülecektir.

CMK md. 203 uyarınca duruşmanın idaresinden mahkeme başkanı ve hakim sorumludur. Ancak yargılama makamı, müdafî ile sanığın istişare etmelerinin gerekli olup olmadığına veya konuşmaları gerekir gerekmediğine karar veremez. Savunma hakkının nasıl kullanılacağı, duruşmanın düzen ve disiplinini bozmadığı sürece yargılama makamının müdahale edebileceği bir husus değildir.

Anayasa md. 13 8' in getirdiği yasak nedeniyle Adalet Bakanlığı, mahkemelere yargı yetkisinin kullanılmasıyla ilgili talimat veremez. Dolayısıyla Bakanlık, mahkemelere, bundan böyle müdafî ve sanıkların yan yana oturması gerektiğini bildiremez. Ancak sorunun kaynağının ve çözümünün bununla hiçbir ilgisi yoktur. Sorunun kaynağı, adliyelerde duruşma salonlarının iç mimarisi ile ilgilidir. Sorunun çözümü de bu mimari planın değiştirilmesiyle mümkündür. 2992 sayılı Adalet Bakanlığının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun'un 2. Maddesinin (a) bendine göre "Kanunlarda kurulması öngörülen mahkemeleri açmak ve teşkilatlandırmak, ceza infaz ve ıslah kurumları, icra ve iflas daireleri gibi her derece ve türdeki adalet kurumlarını planlamak, kurmak ve idari görevleri yönünden gözetim ve denetimini yapmak ve geliştirmek" Adalet Bakanlığının görevidir. Bu Kanuna ve bu hükme dayanarak Adalet Bakanlığı, adliye binaları inşa ettirmektedir. İnşa edilen adliye binalarında ceza mahkemelerinin duruşma salonları, Adalet Bakanlığı tarafından, müdafî ile sanık ayrı ayrı oturacak şekilde planlanmaktadır. Bakanlık, bu planlamayı yaparken, kuşkusuz, o mahkemelerde görev yapacak olan hakimlerin nasıl bir duruşma salonu planı istediklerini

sormamaktadır. Çünkü bu iş, Adalet Bakanlığının işidir. O halde yapılması gereken, Adalet Bakanlığının, müdafî ve sanığın ayrı ayrı oturulduğu duruşma salonu planlamasından vazgeçmesidir.

Değerlendirme

Müdafî ve sanığın birbirlerinden ayrı oturmak zorunda kalması, savunma hakkım doğrudan kısıtlamaktadır.

Ceza mahkemelerinde duruşma salonunda müdafî ve sanığın yan yana oturamamasının sebebi, duruşma salonlarının iç mimarisinin (mobilyalar dahil) buna göre planlanmamış olmasıdır.

Her duruşmada müdafîlerin mahkeme başkanından veya hakimden sanıkla yan yana oturma talebinde bulunmalarını ve taleplerinin her defasında olumlu karşılanacağını beklemek gerçekçi değildir.

Çözüm mercii, Adalet Bakanlığıdır. Bakanlık, inşası devam eden adliye binalarından başlayarak bu sorunu çözmekle yükümlüdür.